

La participació de l'Institut d'Estudis Catalans en el procés de gestació de les *Normes de Castelló*

1. INTRODUCCIÓ

Mitjançant aquesta ponència em propose de constatar ací tres fets:

a) les *Normes de Castelló* es fonamenten en el reconeixement explícit de l'autoritat normativitzadora de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i, doncs, constitueixen una mostra lleial d'acceptació de la reforma ortogràfica fabriana. De tota manera, en el procés de gestació de les *Normes* no hi va haver cap mena d'intromissió *oficial* per part de la institució acadèmica (l'IEC), la qual en tot moment es va capténir amb una prudència, respecte i sentit de la responsabilitat exquisits;

b) durant aquell procés delicat va ser força rellevant el paper que hi van representar dos personatges clau: Jaume Bofill i Mates —en la vessant de l'activisme cívic— i Pompeu Fabra, en qualitat d'autoritat gramatical inqüestionable; tots dos, membres significatius de la Secció Filològica;

c) un altre factor decisiu fou la ciutat de Castelló de la Plana, gràcies sobretot al prestigi assolit per la benemèrita Societat Castellonenca de Cultura, la qual, finalment, va actuar amb una convicció ferma, mai no dissimulada, en la catalanitat de la llengua, una conducta que, ara i ací, en aquesta circumstància concreta, em plau de vindicar.

2. LA CONNEXIÓ BARCELONINA DEL VALENCIANISME

A fi de contextualitzar el tema que ens ocupa dins unes coordenades elementals sociohistòriques (disposem en aquest aspecte de l'estudi magnífic del professor Antoni Ferrando [2000]), convindrà de tenir presents uns pocs factors, que considere de referència inexcusables, els quals ens situen damunt la pista de l'apa-

rició del valencianisme modern, en les dues facetes, la política i la cultural, totes dues sovint inseparables.

En aquest sentit, ens hem de remuntar al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), en el qual, per cert, la presència valenciana fou ben esquivada i no es corresponia en absolut als honors amb què hi va ser tractat Teodor Llorente. De tota manera, aquella magna assemblea, que tindria un pes notori en la dinàmica modernitzadora de la cultura catalana, bé havia d'estendre les seues influències damunt algun sector de la societat valenciana. De fet, l'aparició (1908) de la Joventut Valencianista —el primer grup nacionalista valencià— va contribuir tot d'una a intensificar les connexions⁵¹ entre les dues ribes de l'Ebre, o del riu de la Sénia, i, per descomptat, no va trigar gens a reconèixer les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquest, per la seua banda, assolia una projecció creixent a València, fins al punt que, el 9 de juliol de 1913, el diputat Joan Pérez Lúcia sol·licitava a la diputació provincial que promogués una mancomunitat valenciana d'acord amb el model de la de Catalunya i alhora que instituís un organisme homologable a l'IEC.⁵² Val a dir que, com a rèplica de l'IEC, el Centro de Cultura Valenciana —finalment rebatejat com a Real Academia de Cultura Valenciana— ha esdevingut un fiasco monumental.⁵³ Ara, l'aspecte rellevant per a nosaltres és l'impacte que ben aviat produí l'Institut d'Estudis Catalans damunt els cercles socials amb sensibilitat valencianista. Aquests mateixos sectors van propiciar que l'any 1917 una colla d'intel·lectuals valencians visitàs l'IEC amb la proposta d'organitzar un congrés científic general dels Països Catalans (Balcells i Pujols, 2000, 152-153). I una iniciativa semblant s'esdevindria el 1923 amb el projecte de constituir l'Associació de Metges de Llengua Valenciana.⁵⁴

Definitivament, a mesura que avançava el segle xx, la percepció de la catalanitat començà a fer-se tangible en algun reducte de la societat valenciana, integrat per joves i especialment universitaris, que s'aplegaven a l'entorn sobretot d'institucions com Nostra Parla, primer, o Acció Cultural Valenciana, més tard. Com a mostra il·lustrativa de l'emergència d'aquesta consciència nacional podem adduir el campament Germanor Catalana, que van compartir, del dia 1 al 3 de

51. En l'àmbit de les connexions al si de la cultura catalana sobta la conducta del castellanenc Josep Ribelles Comín (1872-1951), el benemèrit autor de la *Bibliografia de la llengua valenciana* (1915-1984, 5 toms), un cas desconcertant que, d'una banda, va introduir alguns escriptors valencians en el món editorial de *L'Avenç* (tanmateix, no consta com a congressista del Congrés de 1906) i, més tard, va situar-se en la trinxera contrària a l'IEC. Tampoc no fou signatari de les *Normes* de Castelló.

52. L'organisme fou creat, l'any 1915, sota la presidència de Josep Martínez Aloy, amb el nom de Centro de Cultura Valenciana. Tot seguit fou nomenada una comissió de la Diputació perquè s'informés a Barcelona del funcionament de l'IEC.

53. Vegeu Pérez Moragon (1982).

54. Vegeu *Nostra Parla*, núm. 17 (maig 1923), p. 247.

novembre de 1930, al pla de la Garga (Osona), Acció Cultural Valenciana, Associació per la Cultura de Mallorca i Palestra.⁵⁵ Perquè no hi haja confusió possible respecte de l'ideari nacionalista d'Acció Cultural Valenciana (1931) —i remarcuem que el gruix dels seus dirigents foren signataris de les *Normes* de Castelló— em permet d'adduir tot seguit el punt primer de la seua Declaració Nacionalista Valenciana:

El poble valencià, format exclusivament pels catalans de les actuals províncies: Alacant, Castelló i València, constitueix una forta personalitat comarcal dins de la nació catalana, que fon l'*alma mater* de la civilització clàssica de tot Catalunya.

Convé remarcar que tot sovint entre el valencianisme polític i el cultural es produïa el fenomen d'una retroalimentació intensa, fins al punt que de vegades resulta difícil d'establir límits precisos, dins la militància valencianista, entre l'acció política i l'estrictament cultural. De fet, l'any 1919, el jove Adolf Pizcueta, secretari de la Secció Valenciana de Nostra Parla, havia posat l'èmfasi en la funció de la llengua dins el valencianisme (Pizcueta, 1919). Uns anys més tard, des de la seua condició de polític clau dins el valencianisme i a punt d'esdevenir alhora un protagonista decisiu en el procés de gestació de les *Normes* de Castelló, el mateix Pizcueta (1930) insistiria en la transcendència de la llengua per al valencianisme polític:

Entre nosaltres, la literatura no sols té eixos lligams subtils, sinó que és clarament un fet polític. [...] Quan s'escriu en valencià es fa una afirmació política, perquè la llengua és per a nosaltres quelcom més que un simple instrument expressiu.

Fet i fet, la vindicació de la llengua nacional com a element vertebrador de la societat i, doncs, com a eix angular de la política va constituir una constant del valencianisme, sobretot de la seua avantguarda, per a la qual, cal remarcar-ho, Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans constituïen l'horitzó en el camí vers la normalitat dels valencians com a poble.

3. LA FIDELITAT A L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Per descomptat, als anys trenta del segle xx, la percepció de la catalanitat de l'idioma no era pas una constant dins la societat ni tan sols a l'interior dels reduïtes modestos que constituïen el valencianisme. I, en conseqüència, l'acceptació de l'IEC com a autoritat gramatical pròpia no estava generalitzada entre els valencia-

55. Vegeu *Acció Valenciana*, núm. 14 (1 novembre 1930), p. 2, i *Acció Valenciana*, núm. 18, p. 6.

nistes, ni de bon tros; més aviat hi ocupava posicions testimonials, com no podia ser altrament, per cert. Ara, tampoc no podem perdre de vista que entre els valencianistes més compromesos amb la normalització lingüística i, en concret, entre el reduït grup que va abanderar el procés que menaria a l'èxit de les *Normes* de Castelló no hi havia cap dubte que l'autoritat acadèmica de la pròpia llengua no era cap altra que l'IEC; més encara, aquest segment social era conscient que fora d'aquesta institució no hi havia alternativa plausible per a superar el desgavell crònic que senyorejava l'escriptura que produïen nombrosos autors valencians.

De testimonis que corroboren l'acceptació valenciana de l'autoritat lingüística de l'IEC i, doncs, la lleialtat a la doctrina gramatical de la institució, en podem aportar d'abundants. En la circumstància present, ens limitarem a una tria selectiva, que representa un ventall ideològic suggeridor i inclou signataris eximis, a excepció d'Artur Perucho. Alhora aquests testimonis són datats pels volts de l'any de la signatura, entre 1930 i 1934. Comence pel president i el secretari de la Societat Castellonenca de Cultura, Salvador Guinot i Lluís Revest, respectivament.

En qualitat de president d'aquesta benemèrita institució i com a resposta a la crida que acabava de difondre la revista *Taula de Lletres Valencianes*, tot convocant editorials i escriptors valencians a assumir la normativització, Salvador Guinot (1930) proposava com a criteri filològic aquest:

Trobant-nos modernament, per minva d'estudis, en una varietat anàrquica de grafies en València, mentrestant els nostres germans de Catalunya han arribat a una gran unitat ortogràfica gràcies a les «Normes» de l'*Institut d'Estudis Catalans*, creiem que res més pràctic i beneficiós pot ésser que acceptar les «Normes» de l'*Institut*, procurant que eixa benemèrita institució òbriga més la mà, adopte un criteri manco estret, més ample i comprensiu i més atent a la llengua viva de la pagesia i a les normes en què coincidiren la major i millor part dels nostres clàssics.

Com és sabut, el criteri que acaba d'enunciar la citació del president Guinot era el que conduïa les publicacions en català de la Castellonenca, d'ençà de la seua fundació, i el mateix que havia deixat imprès el secretari de la Societat, Lluís Revest (1930, 62):

L'únic sistema ortogràfic viable dels proposats fins a l'hora d'ara són les Normes de l'Institut. Persones de gran autoritat li han oposat altres sistemes inútilment. A València o no segueixen d'una manera exacta cap sistema o segueixen les Normes, bé declarant-ho francament o bé dient, de bona fe potser, que s'ajusten a les regles del P. Fullana; la gran difusió de les publicacions catalanes fa que, sense voler o volent, siga eixe lo fet innegable. ¿Quin resultat pràctic té refusar eixes Normes [les de l'IEC] ni quina raó científica tampoc?

Notem que Lluís Revest esgrimia, en la seua defensa de l'autoritat de l'IEC, dues raons de distinta mena, una de sociològica i l'altra filològica. No cal dir que la conjunció de totes dues atorga al seu discurs argumentatiu un pes gairebé irrefutable.

Si Guinot i Revest podem considerar-los castellanencs —de fet, Revest era de València, ciutat on es va formar, però la seua biografia professional va transcórrer a Castelló, on morí—, Emili Gómez Nadal era de València. Professor d'història antiga a la universitat, assegurava (Gómez Nadal, 1930):

Afirmem l'unitat lingüística amb Mallorca i la Catalunya dels dos vessants pirenenics; d'ahí que ens sengam [*sic*] imperialistes amb les terres del Baix Aragó, Ribagorça i l'Alguer, germanes de llengua. I de que mantingam viva la nostra atenció sobre l'Occitània. I com a resultat, que acceptem la tasca depuradora de l'Institut per ésser la vertebració que venim desitjant per a la nostra obra.

Per la seua banda, *Avant*, el setmanari portaveu (1930-1931) de l'Agrupació Valencianista Republicana (1930), s'adheria a la decisió de la Societat Castellonenca de Cultura de dur endavant la crida de *Taula de Lletres Valencianes* a favor de la normativització. Heus ací la base argumentativa que sustentava una tal adhesió:

Essent el nostre idioma catalanesc no ens cal més que admetre les «Normes» de l'Institut, i que en ésser oportú, els filòlegs i els gramàtics vagen a una revisió per a que l'ortografia s'acoste més a les pronúncies de totes les terres de llengua catalana.

D'Artur Perucho i Badia (Borriana, 1902 - Mèxic, 1956) ignore els motius —potser a finals de 1932 es trobava fora del país— que no li van permetre de signar les *Normes*. El cas és que l'any 1930 havia deixat explicitada la seua posició en els termes següents:

Un altre defecte de la nostra llengua escrita és el de voler adaptar massa la grafia a la fonètica de la capital, tot oblidant que la pronunciació de València és molt defectuosa i francament dialectal. Millor que no això fóra fixar una ortografia científica —a base de la preconitzada per l'Institut d'Estudis Catalans— i divulgar-la d'una manera eficaç, per tots els àmbits del nostre poble, no a poc a poc com fem ara (jo considere perjudicial i desorientador aquest procediment) sinó d'una manera radical. (Perucho, 1930)

Com a darrer testimoni de la mostra escollida sobre les defenses valencianes de l'autoritat acadèmica de l'Institut d'Estudis Catalans paga la pena d'esmentar *La República de les Lletres* (1934-1936), una publicació trimestral dirigida, per cert, pels grans valedors de les *Normes* de Castelló. I bé, en presentar-se davant el públic, al número 1, al cap de tan sols dos anys de vigència de la normativització

valenciana, la revista vindicava la codificació fabriana, no pas mitjançant la referència a les *Normes* del 32, sinó amb l'allusió explícita de l'IEC. Heus ací la fórmula amb què la revista deixava ben explícits els seus criteris lingüístics:

LA REPÚBLICA DE LES LLETRES proclama naturalment, indiscutiblement, la unitat del nostre idioma [...]

Un sol idioma, una sola ortografia.

Dues ortografies per a un idioma fóra absurde i desorientador.

LA REPÚBLICA DE LES LLETRES adopta l'ortografia de la superior autoritat del nostre idioma, que és l'Institut d'Estudis Catalans; i, al mateix temps, demana l'ingrés a l'esmentat Institut d'una representació de València.

Unitat d'idioma: un idioma, una sola ortografia. (La República de les Lletres, 1934)

De fet, l'IEC comptava amb representació valenciana, d'ençà del 1916, en la figura de l'erudit canonge Josep Sanchis Sivera, membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica. No n'hi havia prou, sens dubte. I encara van haver de transcórrer vuit anys més fins que ingressaria a l'IEC, exactament a la Secció de Ciències, el primer valencià com a membre numerari, el geòleg i paleontòleg mossèn Josep Ramon Bataller i Calatayud, de la Pobla del Duc (Vall d'Albaida).

Per descomptat, tothom entén que encaixa dins aquest apartat de lleials a l'IEC l'extensa nòmina de valencians que, al llarg de tota la geografia del país, van actuar de col·laboradors de la institució, sobretot a través de l'Obra del Diccionari. Tampoc no podem menystenir els criteris amb què va procedir la redacció de la revista *Acció Valenciana*, en tornar a suscitar-se la viabilitat d'instituir una acadèmia valenciana. Fixem-nos-hi bé: en plantejar-se la conveniència de sondejar l'opinió sobre l'opció de l'acadèmia, la redacció de la revista entrevista nou personatges, cinc dels quals eren membres de l'IEC (Pompeu Fabra, Bofill i Matés, Nicolau d'Olwer, Josep Sanchis Sivera i mossèn Antoni M. Alcover) i dels altres quatre (Lluís Fullana, Teodor Llorente Falcó, Lluís Revest i Ferrándiz Torremocha), els tres primers esdevindrien signataris de les *Normes* de Castelló. Al capdavant, la referència a l'IEC com a autoritat gramatical, això és, com a acadèmia de la llengua, constituïa un recurs indefugible, al si del valencianisme, una constant que no invalidaven dissidències intermitents com la del pare Fullana o la de l'inefable Ferrándiz Torremocha.

Sens dubte, per damunt d'aquests casos i d'altres d'equiparables, constatem que la institució que durant el període republicà s'allotjava a cavall del Palau de la Generalitat i la Casa de Convalescència irradiava un prestigi inqüestionable damunt el valencianisme, a més d'altres sectors socials. De l'expansió d'aquest prestigi entre els cercles valencianistes, n'és una mostra palmària la fundació de l'Institut d'Estudis Valencians (IEV), una rèplica —tan fidel com la societat valenciana i

les circumstàncies del 1937 permetien— de l'Institut d'Estudis Catalans, al qual manllevava elements dispersos, com ara la mateixa denominació o el model d'organització interna en seccions. En concret, la Secció Filològica de l'IEV estava integrada per representants notables de la sensibilitat catalanista: sota la presidència del professor Lluís Gonzalvo París (el gran valedor del jove Sanchis Guarner), ocupava la Secretaria de la Secció (i alhora la Secretaria General) Carles Salvador—el fabrista més indomable entre els valencians del seu temps—, amb els vocals F. Almela i Vives—que havia estat president de la secció valenciana de Nostra Parla—, el poeta castellanenc Bernat Artola i M. Sanchis Guarner, personatges sense excepció d'una sensibilitat catalanista de pedra picada. D'altra banda, entre les primeres iniciatives de l'IEV va haver-hi el viatge a Barcelona per tal de coordinar-se amb l'IEC, una visita que brindà una nova oportunitat perquè s'hi retrobassen Pompeu Fabra i Carles Salvador. Sens dubte, aquells projectes d'actuació entre totes dues institucions acadèmiques resta com un exemple impagable la vigència del qual no s'ha exhaurit. Ben aviat, però, s'hi començaren a posar pals a les rodes, uns entrebancs que hem d'imputar a maniobres polítiques sorgides de la violència de la guerra, sense cap interès de caire científic ni tan sols cívic. Siga com siga, aquella oportunitat esperançada del 1937 que constituí l'IEV tingué una vida radicalment efímera, incapaç de superar les alenades espasmòdiques que permetien els parèntesis que deixaven oberts els bombardeigs feixistes.

4. DOS PERSONATGES CLAU: FABRA, EL GRAMÀTIC, I BOFILL I MATES, L'ACTIVISTA POLÍTIC

Definitivament, durant el procés d'implantació en territori valencià de la reforma fabriana, l'IEC com a institució es va comportar amb una prudència exquisida, sense la mínima interferència, per bé que era conscient de l'autoritat científica i moral que exercia damunt els impulsors d'aquella gesta. Això sí, havia de mirar-se aquell procés atzarós amb una preocupació responsable.

I en aquesta funció van desenvolupar un paper decisiu Pompeu Fabra, com a geni ordenador de la llengua, i Bofill i Mates, en el seu rol de mobilitzador, i a fe que dels més actius, del projecte polític de reconstruir la moderna nació catalana. Tots dos eren membres de la Secció Filològica (Fabra des de l'any 1911 i Bofill i Mates des del 1918) i constituïen, doncs, la plataforma extraoficial a través de la qual l'IEC es feia present entre el valencianisme. Sens dubte, cap polític del Principat assolí un coneixement tan profund del valencianisme com Bofill i Mates, producte de la seua militància incansable per terres valencianes. Recordem, en aquest sentit, la seua participació en la creació de la Joventut Valencianista (justament a Barcelona, l'any 1912), el seu protagonisme en la fundació de Nostra Parla (1916), la seua assistència a l'Aplec Nacionalista del Puig i, en definitiva, el seguit de viatges que va fer pel País Valencià amb l'objectiu d'eixamplar l'ideari

nacionalista. D'aquesta manera, el 1930 el trobem exercint de mantenidor dels Jocs Florals del Rat Penat, per cert, acompanyat per Pompeu Fabra.

Per la seua banda, les relacions de Fabra amb la realitat valenciana devien iniciar-se durant el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), en el qual va coincidir amb Teodor Llorente i el pare Fullana. Precisament aquest, amb motiu de l'anada a Barcelona per fer l'ingrés (el 2 d'agost de 1915) a l'Acadèmia de la Llengua Catalana, aprofita el viatge per dictar quatre conferències sobre qüestions de filologia valenciana, organitzades precisament per l'Institut d'Estudis Catalans (Roca, 1996, p. 67).

L'any 1918, «pròdig en iniciatives valencianistes» (Ferrando, 2000, 128), convergeixen tres episodis que presenten un relleu notori per al nostre objectiu present. D'una banda, a mitjan gener, Bofill i Mates baixa al País Valencià per promocionar-hi la creació de la Unió Valencianista Regional; d'una altra, Editorial Valenciana SA publica l'obreta de Bernat Ortín Benedito la *Gramàtica valenciana (nocions elementals) per a escoles de primeres lletres*, el primer text gramatical valencià cabalment fabrià, redactat damunt la pauta d'un catecisme; i, en tercer lloc, el 1918 és l'any de publicació d'un text de Pompeu Fabra (1918) força reproduït, sense títol i encapçalat per aquell consell que ens és familiar:

Dèiem una vegada a un escriptor valencià: «Nosaltres, catalans, no desitjàrem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català».

Aleshores Fabra havia esdevingut ja, amb mèrits sobrers, l'autoritat indiscutible en gramàtica catalana, una fama que va estendre's també pels àmbits del valencianisme. De mica en mica, de cara a la societat, l'Institut d'Estudis Catalans era la Secció Filològica, i aquesta s'identificava amb Pompeu Fabra. D'alguna manera, doncs, Fabra era l'Institut; també per als valencians. Per descomptat, en l'objectiu cobejat de la normativització, el referent, l'autoritat per excel·lència era mestre Fabra. «Fabra, el gramàtic de la generació actual», sentenciava, per exemple, Àngel Sánchez Gozalbo (1927). Per la seua banda, Carles Salvador (1929), amb una illusió desfermada, assegurava:

A València hom escriu ja com a Barcelona, mostra patent que Pompeu Fabra no ha treballat a soles per al Principat, ans per a tota Catalunya.

I encara em permet d'aduir el testimoni d'Eduard Martínez Ferrando (1930):

¡Compareu una pàgina de català o valencià clàssic, que tant es val, amb altra de modern i vos oferirà el contrast de l'anarquia amb la disciplina! És el miracle d'una llengua en la seua hivernada i que renaix a nova primavera, degut al gran

talent filològic i vast coneiximent dels idiomes que posseix aquest orfebre del català o valencià que es diu En Pompeu Fabra [...] ¿no és veritat que corroborem que la Gramàtica és un art i el gramàtic un artista, sobretot si és un Fabra?

En aquesta direcció, doncs, no resulta gens estrany, posem per cas, que l'associació nacionalista Proa proclamés el «nom gloriós de Pompeu Fabra» (Ferrando, 2000, 140). Ara, difícilment hom trobaria una altra manifestació de veneració a Fabra tan compacta i decidida com la que expressen el grup d'universitaris valencians —un grup determinant, no cal dir-ho, en el triomf de les *Normes* de Castelló— d'Acció Cultural Valenciana (1930), en demanar al Mestre l'opinió sobre una eventual acadèmia valenciana:

Les autoritzades paraules que segueixen hui pertanyen al mestre de tots, Pompeu Fabra. L'il·lustríssim filòleg no necessita cap mena de presentació, car la seua figura és coneguda per tot el món. Ha segut el creador de la llengua catalana moderna i de l'ortografia més racional que existeix a hores d'ara.

Precisament, un integrant de la colla d'universitaris d'Acció Cultural Valenciana, M. Sanchis Guarner, uns anys més tard, insistiria en la identificació entre Fabra i la codificació del català modern mitjançant el dilema insuperable de «o Fabra o caos»:

La doctrina fabrista és la doctrina científica. És encara de vigència permanent. No hi ha un dilema del tipus fabristes-antifabristes, sinó o Fabra o el caos. Les actituds antifabristes són actituds anticientífiques. (Sanchis Guarner, 1984)

Fabra, per la seua banda, va mantenir ben oberta la inquietud personal per la sort de l'idioma al País Valencià i, d'una manera específica, pel procés de la normativització, tal com palesava el seu escrit de 1918, que hem esmentat més amunt (Fabra, 1918). Naturalment, així que es produí l'embranchida final del procés de gestació de les *Normes* de Castelló, l'atenció fabriana hi assolí una sensibilitat extraordinària. En aquest sentit, va aprofitar el viatge a València, l'any 1930 —en el qual acompanyava, com hem dit, l'amic Jaume Bofill i Mates als Jocs Florals del Rat Penat—, per transmetre a tot el jovent valencianista de la capital, això és, a les colles que s'aplegaven a l'entorn de *Taula de Lletres Valencianes*,⁵⁶ *Acció Cultural Valenciana*,⁵⁷ *L'Estel* i d'altres, la seua preocupació per la deriva que podia prendre el debat sobre la normativització valenciana. Fabra insistia en les orientacions bàsiques que els havia fet l'any 1918 i que ara repetia en una carta adreçada als «Amics de *Taula de Lletres valencianes*» (Pitarch, 2002, 105):

56. Vegeu Martí MARTELL, «Pompeu Fabra, que ha fet un viatge a València, ens parla de la llengua i el regionalisme valencians», *La Veu de Catalunya* (1 juny 1930), p. 7, reproduït a «Lo que diu Pompeu Fabra del seu viatge a València», *Taula de Lletres Valencianes*, núm. 33 (juny 1930).

57. «Diu En Pompeu Fabra», *Acció Valenciana*, núm. 8 (1 agost 1930), p. 3.

El que aneu a fer és molt arriscat. El valencià no pot raonablement adoptar, com a definitiu, altre sistema ortogràfic que l'adoptat pel català [...] heu de procurar d'allunyar-vos tan poc com sigui possible del sistema de l'Institut. No us separeu mai capriciosament: feu-ho tan solament quan cregueu que la solució de l'Institut contradiu algun fet valencià (jo no sé que això ocorri mai) o bé pot ésser un obstacle seriós a la difusió del valencià escrit (per dificultar-ne la lectura). No us puc, de moment, fer altres indicacions. Ara, si hi ha possibilitat de fer-me conèixer (confidencialment) les solucions que us semblin destinades a triomfar (donada la marxa de les discussions) abans que hagi recaigut cap acord definitiu sobre elles, llavors jo us podria potser ajudar en la confecció d'aquestes normes *provisionals* que us heu proposat d'establir.

Sobre les reaccions immediates de Fabra davant l'acceptació de les *Normes* de Castelló, no en conec cap testimoni.⁵⁸ En qualsevol cas, mai no va afluir en la seua atenció vers la trajectòria que seguia la llengua al País Valencià. De fet, el novembre de 1935 el tornem a trobar de viatge per terres valencianes —un viatge que va incloure la visita a la Societat Castellonenca de Cultura—, presidint una delegació que estava integrada pels col·laboradors de l'Institut d'Estudis Catalans Josep M. de Casacuberta, Joan Coromines i Ramon Aramon,⁵⁹ la qual tenia com a objectiu la fixació del nomenclàtor del País Valencià. Un parell d'anys més tard, el 15 de desembre de 1937, la qüestió del nomenclàtor continuava interessant vivament l'Institut d'Estudis Catalans, tal com confirma la carta de Joan Coromines a Carles Salvador, datada el 15 de desembre de 1937:

Després de parlar-ne amb els Srs. Fabra i Casacuberta arribo a la conclusió que el millor procediment seria que l'I. d'E.V.⁶⁰ designés ponent de la qüestió En Sanchis; aquest sotmetria a l'Institut com a ponència el projecte primitiu.⁶¹

58. De tota manera, en aquest punt no puc estar-me d'esmentar un text que considere absolutament sorprenent. Em referesc a la informació anònima (sens dubte, original de Sofia Salvador) que figura dins les «Notes biogràfiques» del fulletó *Homenatge a Carles Salvador i Gimeno, gramàtic, poeta i escriptor*, 1971, editat «per la família de Carles Salvador» en ocasió de la inauguració del monument al Mestre de Benassal, el 29 de juny de 1971. El text sorprenent fa així: «El 21 de novembre (*sic*) de 1932 tingué lloc a Castelló de la Plana la transcendental conferència sobre qüestions de gramàtica i s'aprovaren la Declaració i Normes Ortogràfiques. Carles Salvador en fón l'ànima, i *entre l'ambaixada catalana estava Pompeu Fabra*» (la cursiva és meua). Enlloc no he sabut trobar rastre d'aquesta pretesa «ambaixada catalana». Potser a la suposada autora del fragment transcrit se li va interferir en aquesta ocasió la visita de Fabra a Castelló el novembre de 1935.

59. Una de les dèries amb què reaccionava el doctor Aramon així que sorgia entre ell i jo la mínima al·lusió a Castelló de la Plana era la insistència de demanar-me pel doctor Àngel Sánchez Gozalbo, del qual sempre va conservar un record gratíssim.

60. Institut d'Estudis Valencians.

61. Arxiu Carles Salvador, Fundació Carles Salvador, Benassal.

Naturalment, aquesta mena de preocupacions que experimentava l'IEC per la realitat valenciana es manifestaven també dins el cercle dels seus col·laboradors. Com a mostra, podem adduir el cas de Ramon Aramon (1930 i 1931), que publica a *Acció Valenciana* un article extens en el qual, amb la mirada posada en el panorama sociolingüístic valencià, ataca sobretot les interferències de la llengua espanyola, l'ortografia falsament fonètica i els dialectalismes exagerats; tot, enfocant des d'una visió força centralitzada de la codificació de l'idioma. L'any següent, i de Leipzig estant, Aramon publica una extensa ressenya sobre el llibre de Lluís Revest, en la qual, al costat d'una valoració global favorable de l'obra, manté la seua aversió a la que ell considera visió localista (Aramon, 1931).

Un to força diferent al d'Aramon té la ressenya que havia fet sobre el mateix llibre de Revest, Jordi Rubió (1930), el qual s'hi manifesta generosament condescendent, tot tenint en compte la distància que separa les realitats del País Valencià i del Principat:

No oblidem que la nostra posició ens obliga a un tacte i a una delicadesa extremes. El lloc que avui ha assolit la renaixença de la nostra llengua, no ens ha de fer perdre de vista el temps que ens ha costat d'arribar-hi. Seria absurd que allò que avui ens sembla fàcil, de tan evident, ho exigissin [*sic*] tot d'una, a la regió germana que, per circumstàncies històriques probablement inevitables, es trobà més desarmada per a resistir a la castellanització.

D'una sensibilitat semblant a la de Rubió, de comprensió oberta envers la situació lingüística valenciana, participava Jaume Bofill i Mates. Precisament Bofill i Mates era invocat per Víctor Major,⁶² en la seua vindicació de les varietats idiomàtiques, la qual segurament apuntava al blanc de l'opinió aramoniana, sense esmentar-la, però.

Siga com siga, d'aquesta petita polèmica allò realment rellevant és el compromís apassionat amb la realitat valenciana —en concret, amb la seua normativització moderna— que mantingueren Pompeu Fabra i Jaume Bofill i Mates, com a exponents màxims de les posicions que hi mantenia l'Institut d'Estudis Catalans, el qual es manifestava tant a través dels seus membres com dels col·laboradors.

5. LA SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA: PRESTIGI I CATALANITAT

Amb setanta-cinc anys de distància, ens resulta difícil de representar-nos el nivell cultural que havien assolit uns pocs nuclis d'aquesta ciutat que, a la darreria del primer terç del segle xx, no havia superat la dimensió d'una modesta capi-

62. Vegeu V. MAJOR, «El català acadèmic i el comarcal», *Acció Valenciana*, núm. 20 (20 febrer 1931), p. 8.

tal administrativa. Certament, hi ha un component de tòpic en l'afirmació azoriana, repetida amb una certa profusió, segons la qual Castelló de la Plana era aleshores la capital cultural del País Valencià. Sens dubte, era exagerada. Ara, si l'enfoquem en exclusiva vers els cercles del valencianisme, aleshores constatem que era inqüestionable la funció de lideratge que sobre el moviment valencianista exercia la capital de la Plana. Més encara, una tal percepció arribà a superar els límits del país fins al punt de manifestar-se a Barcelona i a Palma. Notem, per exemple, que Francesc de B. Moll recordava, en parlar de mossèn Alcover, que als darrers anys de la seua vida havia mantingut més contactes amb Castelló que no amb València. Per la seua banda, Feliu Elies divulgava des de les planes de *La Publicitat*, el 27 de maig de 1927, que «a la capital de la Plana, una nierada d'erudits han començat a dignificar la història i la llengua pairal amb amor, constància i coneixement», tot vindicant que la Societat Castellonenca de Cultura «pot actuar a l'europea», «fa feina europea».

Per al valencianisme sobretot, Castelló representava el far indiscutible, segons la interpretació que n'havia fet Carles Salvador a la glossa «Castelló la major», en la qual enlairava la ciutat per damunt de València i Alacant:

És un fet. En l'escala revalencianitzadora de les nostres terres, les més properes a Catalunya són les més fortes i donen més contingent nacionalista.

Primer Castelló, després València, després Alacant.

La forta, la banal, la dormida. (Salvador, 1922)

Al cap i a la fi, el prestigi de Castelló, que hem d'atribuir en primer lloc a l'obra realitzada per la Societat Castellonenca de Cultura, s'havia consolidat justament en la recta final que conduïa a la sanció definitiva de les *Normes* del 32. I se'n feia eco el mateix Jaume Bofill i Mates (1930):

En les terres valencianes no manquen institucions i personalitats de prestigi indiscutible. Mereix esment, entre altres, la «Societat Castellonenca de Cultura».

M'agradaria ara remarcar tant com convinga que la reputació que s'havia guanyat la Societat Castellonenca de Cultura entre els cercles culturals i especialment del valencianisme coincidía amb un aspecte ben significatiu: la defensa irreductible de la catalanitat que la benemèrita Societat feia de la llengua dels valencians. Aquesta condició va ser tan nítida, constant i decidida en qualsevol circumstància que no cal que ací ens estenguem a reportar-ne testimonis. Personatges ben significatius de la Castellonenca, com Salvador Guinot, Lluís Revest, Àngel Sánchez Gozalbo, Carles Salvador o Bernat Artola, no sols mantingueren a nivell privat que el valencià és un component constitutiu, bàsic, doncs, de la llengua catalana, sinó que, aquesta mateixa convicció, van exhibir-la amb fermesa;

per descomptat, també —i potser més que mai— durant els debats que menaren a l'aprovació de les *Normes* de Castelló. Aquesta posició no trontolla pel fet que la «declaració» introductòria de les *Normes* no incloga una referència explícita a la catalanitat de la llengua. Ben mirat, una tal al·lusió ni calia ni hauria estat oportuna en un document que esdevenia una peça exemplar de concòrdia entre les diverses capelles del valencianisme.

Precisament, és amb l'aureòla de societat prestigiosa i alhora adalil de la catalanitat idiomàtica dins la societat valenciana que la Castellonenca de Cultura esdevenia al seu temps no sols l'entitat ideal, sinó l'única, per encapçalar la superació d'aquella vella xacra de l'antinormisme idiomàtic que entrebancava la transició de la societat valenciana vers la cultura contemporània. Per a ratificar aquest paper irremplaçable que va exercir Castelló en el procés de la normativització, ningú no hi ha de més autoritzat que Adolf Pizcueta, un dels militants indomables per l'èxit de les *Normes*. I a fe que va ser una constant en les seues declaracions la idea que anotava als apunts privats que va redactar sobre les *Normes* de Castelló:

Unificació ortogràfica [...] quin organisme era el més idoni per a abordar el tema i resoldre'l a gust de tots, sense vencedors ni vençuts? La Societat Castellonenca de Cultura —els «sabuts» com em vaig assabentar després que els deien a Castelló— n'estava al marge d'aquest assumpte, ja que havia declarat formalment que s'atenia a les normes de P. Fabra aprovades per l'Institut d'Estudis de [*sic*] Catalans. Tanmateix la seua intervenció esvania molts recels i potser seria acceptada de millor grat per qualsevol altra provinent de la Ciutat de València. (Pitarch, 2002, 199)

Per acabar, considere que, dins les Jornades acadèmiques que la Secció Filològica dedica a les *Normes* de Castelló, és pertinent la invitació a reflexionar sobre la projecció valenciana que ha tingut l'obra de l'Institut d'Estudis Catalans al llarg dels seus cent anys i, de manera prioritària, sobre la seua contribució al procés de codificació de la llengua, un procés, d'altra banda, intrínsecament obert, ací i arreu. En aquest sentit, sóc de l'opinió que ara mateix resulta oportuna i necessària la vindicació que les *Normes* de Castelló mai no han deixat de representar l'adaptació a la circumstància valenciana de la normativa fabriana (la lleialtat a l'IEC) i que en l'èxit definitiu del procés de gestació de les *Normes* fou decisiu el protagonisme assolit per la Societat Castellonenca de Cultura, l'entitat que hi va actuar enfortida per uns criteris de rigor filològic i de sentit de responsabilitat amb la llengua del país.

Naturalment, hom pot considerar peregrina l'operació de plantejar-nos què hauria estat de les *Normes* del 32 sense l'Institut d'Estudis Catalans. Segurament, fantasiar a l'entorn d'una tal hipòtesi no té gaire sentit. Amb tot, mantinc el con-

venciment que les *Normes* de Castelló són un producte fecund de la trajectòria centenària de l'IEC i, d'altra banda, sense aquesta codificació idiomàtica el procés de galleguització ja s'hauria consumat al País Valencià. Al capdavant, les *Normes* de Castelló són un component integrant del nostre present i futur; del conjunt de la catalanitat, certament.

VICENT PITARCH I ALMELA
Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ACCIÓ CULTURAL VALENCIANA (1930). «Vers la creació d'una Acadèmia de la llengua». *Acció Valenciana*, núm. 8 (1 agost), p. 3.
- (1931). «Declaració nacionalista valenciana». *Acció Valenciana*, núm. 24 (15 abril), p. 8.
- AGRUPACIÓ VALENCIANISTA REPUBLICANA (1930). «Per a la reglamentació ortogràfica». *Avant*, núm. 2 (20 setembre), p. 3.
- ARAMON, Ramon (1930). «Notes lingüístiques». *Acció Valenciana*, núm. 15, p. 2.
- (1931). «Notes lingüístiques». *Acció Valenciana*, núm. 20, p. 1-2.
- (1931). «Un llibre sobre el valencià». *Paraula Cristiana*, vol. xiv, p. 312-322.
- BALCELLS, Albert; PUJOLS, Enric (2002). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. 1: 1907-1942. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Afers.
- BOFILL I MATES, Jaume (1930). «Diu En Jaume Bofill i Mates...». *Acció Valenciana*, núm. 9 (15 agost), p. 2-3.
- DURAN, Lluís (2007). *Intelligència i caràcter: Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*. Catarroja; Barcelona: Afers.
- FABRA, Pompeu (1918). *Nostra Parla*, núm. 7 (desembre), p. 4-5.
- FERRANDO, Antoni (2000). «Fabra i el País Valencià». A: ARGENTER, Joan A. [ed.]. *Simpòsi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 121-157.
- GÓMEZ NADAL, Emili (1930). «La llengua valenciana». *Acció Valenciana*, núm. 3 (15 maig), p. 2.
- GRAÑA I ZAPATA, Isabel (1995). *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GUINOT, Salvador (1930). «La nostra veu. Per a la reglamentació ortogràfica». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 5 (setembre-octubre), p. 306.
- LA REPÚBLICA DE LES LLETRES (1934). «Diversa». *La República de les Lletres*, núm. 1 (juliol-setembre), p. 33.
- LLORENÇ, Alfons (1984). *Manuel Sanchis Guarner: Retrats d'una vida*. València: J. M. Borja - I. Mora. (Fotobiografia), p. 107.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Eduard (1930). «La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu, per Lluís Revest». *Taula de Lletres Valencianes*, núm. 32 (maig), p. 3-6.
- PÉREZ MORAGON, Francesc (1982). *L'Acadèmia de Cultura Valenciana: Història d'una aberració*. València: Eliseu Climent.
- PERUCHO, Artur (1930). «La llengua literària i la vulgar». *Acció Valenciana*, núm. 16 (23 desembre), p. 2.

- PITARCH, Vicent (2002). *Les Normes de Castelló. Textos i contextos*. Castelló de la Plana: Ajuntament de Castelló.
- PIZCUETA, Adolf (1919). «La llengua en el valencianisme». *Butlletí de Nostra Parla*, núm. 1 (juliol-agost), p. 107-108.
- (1930). «El moment de les nostres lletres». *Taula de Lletres Valencianes*, vol. III (juny), p. 33.
- REVEST, Lluís (1930). *La llengua valenciana: Notes per al seu estudi i conreu*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura.
- ROCA TRAYER, Francesc A. (1996). *La Real Academia de Cultura Valenciana*. València: Consell Valencià de Cultura.
- RUBIÓ, Jordi (1930). «Revest i Corzo, L., *La llengua valenciana*». *Estudis Universitaris Catalans*, vol. xv (gener-juny), p. 388-389.
- SALVADOR, Carles (1922). «Castelló, la “major”». *Libertad* (15 abril).
- (1929). «F. Almela i Vives: “Pomell de bibliòfils valencians”». *La Publicitat* (1 novembre), p. 5.
- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel (1927). «Nota bibliogràfica a *Exercicis de Gramàtica catalana*, de Jeroni Marvà». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VIII, p. 281-282.
- SANCHIS GUARNER (1984). Parlament dins el centenari de Pompeu Fabra, Castelló de la Plana, maig de 1968. A: LLORENÇ, Alfons. *Manuel Sanchis Guarnier: Retrats d'una vida*. València: J. M. Borja - I. Mora. (Fotobiografia), p. 107.